

Neparašytas laiškas

Marija – Kazimierui

Birutė MARCINKEVIČIŪTĖ

čiais bus uždarytas į getą ir sunaikintas, kun. Martinkus per savo pažįstamus pasirūpino, kad kūdikį paimtų globoti žemaičių šeima, išsivežtų jį į kaimą ir ten užaugintų. Likimas buvo gailėstingas. Alfonsas liko gyvas, užaugo, baigė mokslus ir tapo garbinu žmogumi. Židikų jis nepamiršta. Nepamiršta jis ir savo mokytojos Filomenos Juodikienės, rašytojos Satrijos Raganos, kurios Židikuose visada skleidė ir tebeskleidžia didelę šviesą, kurios palytėtas žmogus darosi geresnis ir tauresnis.

Kalbėti jos balsu. Išgirsti jos minčių tėkmę. Šio krašto tyloje atspėti jos paslaptį, kūryboje atrasti jos gyvenimo viltį. Pajusti jos žingsnių tvirtumą, praėjusį ilgesį. Parašyti galbūt tai, ko ji nebaigė, sunaikino. Parašyti vieną jos laišką.

Man reikėjo tos paslapties, broli. Mano senstantis žmogau, rakinantis kadaise senas klebonijos duris ir išnykstantis jose lyg juodas susikūprinęs angelas, o dabar jau atgulęs čia, prie mano kojų, šalių tų akme-

Birutė Marcinkevičiūtė

ninių amžinų namų, kuriuos man pastatė žmonės. Vis regiu tavo sustingusį veidą, kas vakarą šaltoje ir tuščioje bažnyčioje kartojantį tuos pačius žodžius... Man visados reikėjo tavęs ir to mūsų prabėgusio gyvenimo, kurį jau užkalė, palikę tik ženklus akmenyje – jiems nereikalingus ženklus: vardus, gimimo ir mirties datas, akmenyje įspaustus mūsų pėdsakus, nugrimzdusius į tolimo ilgesio ir vienvės verpetą, iš kurio niekas niekada nebeištrauks. Bet ir tų, mus užbėrusių ir apgiedojusių, nebėra jau – tik kryžiai aplink, kryžių miestas, ir dvelkiant vėjui girdėti, kaip tie užmigę žmonės šnabžda kažką ar tyliai atsidūsta. Nebėra jau jų, nebėra nė vieno. Tik tos pačios aukštos šimtametės eglės, į kurių viršūnes žiūrėdavom vaikščiodami čionai kadaise, tik jos gal dar mena tų žmonių veidus, žingsnių aidą, prislopintus balsus.

Aš... neparašysiu tau šito laiško, kurį mintyse rašiau visą gyvenimą. Aš nusinešiau tą paslaptį, kuri išliks mįsle smalsiesiems mūsų broliams, kurių dienos slinks tame pačiame nuobodžiame miestelyje, ir kurie skubės sekmadieniais į pamaldas tavo bažnyčioje. Nors net ir dabar, sustojusioje seniai širdyje, man nerimsta žodžiai – jie numiršta neištarti kitų jau milimųjų giliuose atodūsiuose, jie veržiasi į dangų paukščių klegesiu, – bet

F. Šuberto „Baletas“. Iš kūrinių, kuriuos skambindavo rašytoja

aš neparašysiu jų, nusinešiu į nebūtį visą mūsų praėjusį laiką – tą skaidrų sapną, lyg žvaigždė sušvitusių tokį aiškų sapną, iš kurio pabudus žinojau: taip, aš mylėjau tave.

Aš parašysiu dar tūkstantį knygų, taip, aš parašysiu daugybę knygų – apie visus tuos keistus kraštus, kur mane buvo nubloškęs likimas, apie kerinčius Šveicarijos kalnus ir juose triūsančius mažyčius žmones, apie bičių gyvenimą, apie vakarus Ventos krantuos, apie keliones į Peterburgą ir Drezdeną (su tavimi), apie ilgesį ir išsiskyrimus, apie sugrįžimą namo ir mūsų mažo miestelio tylą prieš temstant, apie ilgus raudonus saulėlydžius, jazminų kvapus ir melodijas, užliejančias žvakėmis apšviestus namus, apie Šopeno liūdesį ir permakt sudegusias žvakes ant pianino, grojant mamatei... Bet aš neparašysiu tau laiško, vienintelio kurio žodžiai pynėsi mintyse visą tą laiką, kai žiūrėdavau į vaikų veidus, kai tau užvėrus klebonijos duris, skaičiuodavau už sienos tavo žingsnius, kai klausiausi pianino

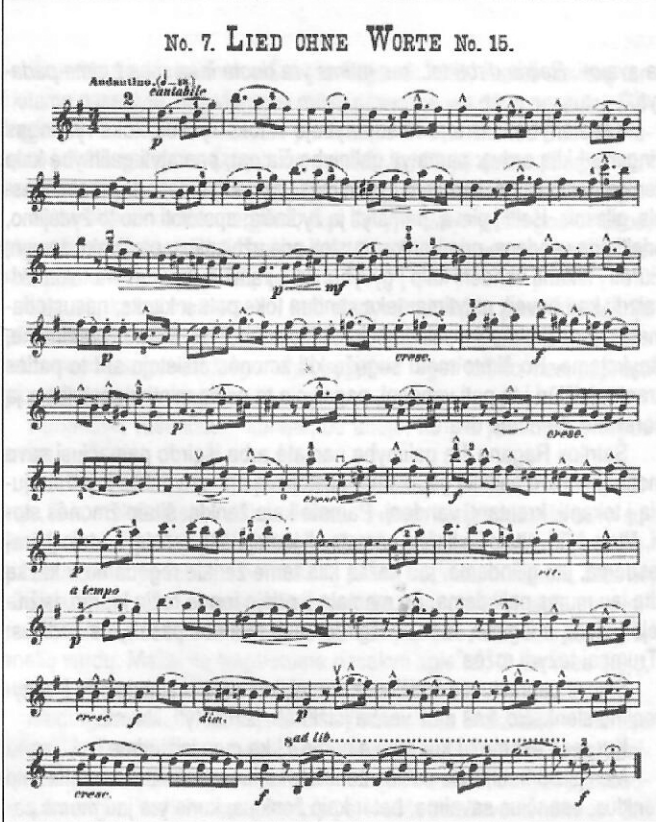

Rūta ir Zbignevas Ibelhaptai. Mažeikių muziejus. 1997 m.

garsų ar žvelgiau į tolimą horizontą šviesiais vasaros vakarais...

Man reikėjo tos vienatvės, broli, miegantis prie mano kojų tamsoje. Net ir dabar man regis, kad tu tik giliai užmigai atėjus nakčiai, o aš vis pabundu, blaškaus ir vėl nurimstu, išgirdus tavo lygų ir lėtų alsavimą nakties vėjo bangose... Man reikėjo to ilgesio ir to kasdieninio virpėjimo, nes jau labai seniai, kai dar nemokėjau mylėti, kartą išvydau tave grįžtantį keliu ir staiga nusigręžiau, – štai tada jau supratau, jog mudu susitikome ne tame kelyje ir net ne šio klaidaus pasaulio kryžkelėje, bet susitikome mudu amžinybės priegoje, susitikome išsypk po mirties, pragaro ar dangaus vartuose, kuriuose riedėjom jau tada, pro mus tostant kaimo vežimams... Ir dar gerai aš atsimenu tą dieną, kai užkalė mane, ir mano siela

No. 7. LIED OHNE WORTE No. 15.

F. Mendelsonas. Iš kūrinių, kuriuos mėgo skambinti Marija Pečkauskaitė

pagaliau pakilo virš jūsų, kai mirties nepažystantys vaikai liūdnei žūrėjo į mano karstą, o tu... Tu sugrįžai vienut vienas tą vakarą į savo kambarį ir ilgai sėdėjai... žiūrėjai kažkur, savy lyg suvokdamas, kad niekada nebeturėsi kažko, ką seniai praradai, nebesuprasi tų žodžių, kuriuos dar dvidešimt metų kartosi savo maldoje. Taip sėdi žmonės, netekę savo artimųjų. Taip sėdi staiga subyrėjęs svajonei.

Dabar žinau, kad ilgėjaisi manęs paskui, tuos dvidešimt metų, abejingai rodos, praeidamas pro kapą, mano senstantis diena iš dienos žmogau... Sklido kalbos, jog tu smukai, tapai nuobodžiu kaimo klebonu visus tuos dvidešimt metų, kol atgulei greta. Lyg iš tavęs per anksti būtų išskridus dvasia.

Tie žmonės, stovintys dabar vėjo nugairintose kapinėse, atvažiuo aplankyti manęs. Jie laukia kol kapines sauganti senutė atneš raktus ir atrakins mano akmeninių namų duris. Rodos, per ilgai stovi, lyg ant amžinybės slenksčio lauktų – rojus ar pragaro sargo, kažkur užtrukusio. Koks tobulas ir liūdnas paveikslas, sustabdęs akimirksnį – vėjo dvelkime sustingę žmonių siluetai, baltos sušalę gėlės jų rankose, aplink – nebylių kryžių ir antkapių dekoracija, kur iškilus mano vienintelė koplyčia, užstojusi vėją. Kažkieno jų veidas pirmame plane, iškalbingas ir nebylus.

Pagalčiau senutė ateina, atrakina duris, ir tie žmonės leidžiasi siaurais

laipteliais žemyn, uždega žvakes ir deda gėles prie mano kojų, skaito akmenyje iškalčius žodžius ir paskui dar valandėlę stovi, lyg nežinodami kiek čia dera užtrukti. Jiems dar liko lašelis gyventi, ir jiems vis dar smalsu – Ragana ji buvo ar šventoji, kaip ji gyveno ir kokia buvo jos paslaptimi apgaubta meilė, apie ką ji tada galvodavo, sendama, vakarais užmiršusi vaikus ir kasdienes pamokas, sėsdama prie savo stalo – rašyti, rašyti... Jiems dar smalsu, ar jie išdrįsdavo mylėtis kunigo namuose, ir negi kada nors nepargriuvo kur begaliniuose rugių laukuose, įveikti visagalės žmogiškos meilės... Ir dabar, po šimto jau metų, jie atvažiuo čia ieškodami manęs ir tavęs, ir jie galvoja apie mudu visą tą laiką, klaidžiodami po tuščio namo kambarius, liedsdami pirštais senutį išsiderinusį pianiną, tarsi kokie iš užjūrių atkeliavę giminaičiai – pasilenkę apžiūrinėja išlikusius mano daiktus: įtrūkusią vėduoklę, baltą bliuzelę, kurią dėvėdavau sėkmadieniais (eidama į tavo pamaldas bažnyčioje), kažkada prabangią, dabar jau trūnijančią skrybėlę, grakščias pirštinaites, net išgraviruotą riešuto kevalą (kokių tik daiktų nepagaili laikas)... Jie tyli, iš tolo žiūrėdami į senojo dvaro siluetą vidurdienio saulėje.

Sigito Varno ir Gedimino Žilinsko nuotraukas

Žodis Užventyje

Viktorija DAUJOTYTĖ

Tie žmonės sako, kad mūsų išlikusiose nuotraukose, kuriose iš svetur atkeliavęs fotografas, mus susodinęs, liepė šypsotis amžinybei į akis, – kad net tose santūriose fotografijose kažkas byloja, jog mudu buvom skirti vienas kitam. Keista, net po šimtmečio, kada jie be užrašų jau nieko nebesužinos apie mus, į praeitį nuėjusiu: kurie iš jų bus svetimi, o kurie – tikrieji broliai.

1997 metai
Židikai – Vilnius

Norėčiau kalbėti apie žmogaus dvasinę patirtį ir apie ženklus, kuriuos mes skaitome.

Šatrijos Ragana gimė Medingėnuose, paskui gyveno Labūnavoje. Užvenčio erdvėje praėjo jos vienas dešimtmetis, pats intensyviausias žmogaus brendimo laikas, tarp vaikystės ir jaunystės. Per tą dešimtmetį iš esmės susiformavo visa, ką Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana brangino savo gyvenime: erdvė, į kurią sugrįždavo mintimis, regėjimais, išgyvenimais iš visur, kur tik ji buvo vėliau. Ir kai Židikuose ji rašė savo svarbiausią kūrinį – „Sename dvare“, mintimis ji grįžo į čia, į šią erdvę, tarsi peržengdama savo gyvenimą kaip realybę, ir sugrįždama į „Užvenčio šalelę“, kaip į prarastąją laimės, svajonių ir vilties šalį.

Kas yra toji patirtis? Ką žmogus gali patirti čia, toje vietoje, kur kasdien matome šią dangų, šituos kelius, šią dvarą, šią kelią, šią svirną? Ką galime patirti mes, mąstydami apie šią didžiąją patyrusiąją, apie Mariją Šatrijos Raganą?

Ji buvo šitoje erdvėje labai paprastai, kaip buvo ir kiti žmonės prieš 100, 110, 120 metų. Gyvenimą ji čia patyrė visomis įprastomis jo formomis: kadieniniai rūpesčiai, darbas virtuvėje, prie gyvulių, svirne. „Viktutėje“ yra toks gražus įrašas: „turėjau daug darbo svirne su grūdais...“ Ir motyvacija: „gerai, laiko nė-

ra svajoti. Reikia dirbti tai, kas mums yra duota ir ką mes turime padaryti.“

Kasdienybė... Ir toje kasdienybėje – toks ryškus, toks ryžtingas žingsnis į kitą erdvę: pamatyti galimybę čia pat, pamatyti galimybę kaip ženklą, kuris kalba, kad tavo gyvenimas yra daug didesnis, prasmingesnis, gilesnis. Išėiti į pievą, pamatyti ją žydinčią, apstulbti nuo to žydėjimo, prieiti prie vandens, prie Ventos, sustoti prie užtvankos, pasilenkti žemyn, žiūrėti į tekančią vandenį kaip į gyvybę, kaip į amžinybę, kuri yra tokia aki-vaizdi, kad beveik palytoma: teka vanduo toks pats ir kitoks, nesustodamas, per dešimtmečius, šimtmečius, tūkstantmečius, tik mes praeiname, išnykstame. Po šimto meto sugrįžę kiti žmonės atsistoja ant to paties kranto, įsižiūri į tą patį vandenį, pagalvoja tą pačią mintį ir apstulbsta ją perskaitę „Sename dvare“.

Šatrijos Ragana šią galimybę pamatė arba išgirdo pamačiusi savo motiną, vakaro šešėlių gaubiamą, sustojusią ant užtvankos ir įsižiūrėjusią į tekančią vandenį. Pamatė kaip ženklą: šitaip žmonės stovi, šitaip žiūri, šitaip jie kažką pamato. Ji kartojo šią ženklą, kartojo jį pratęsdama, jau gilindama, jau kažką kita tame ženkle regėdama ir kažką kita jau mums palikdama. Su mamate ji priėjo ir prie rožių krūmo, įsižiūrėjo į žiedą ir išgirdo, iš tiesų išgirdo savo motinos pasakytus žodžius: „Trumpai težydi rožės“.

Šiuose paprastuose žodžiuose yra tai, kas mus sustabdo prie šito gyvenimo slenksčio, kas mus verčia įsižiūrėti, įsimąstyti, klausiti.

Kur mes esame? Į kur mes einame? Į ką mes įsižiūrimė?

Mes įsižiūrimė į tuos pačius ženklus, kuriuos jau matome ne tik kaip ženklus, esančius savaime, bet ir kaip ženklus, kurie yra jau mums palikti. Tie ženklai nėra savaiminiai, tie ženklai jau yra sukurti. Baltos rožės, kurios žydėjo iki Marijos, kurios žydės, tikėkimės, ir po mūsų, mūsų minytse jau nėra tik baltos rožės. Lietuvio sąmonėje, žemaičio sąmonėje, sąmonėje tų, kurie dar nėra nusigręžę nuo knygos, kurie tebemoka skaityti (skaityti žemaičius išmokė vyskupas Motiejus Valančius, ir jie neturėtų šito pamiršti), taigi tie, kurie moka skaityti, skaito *baltą rožę* ne tiktai kaip gėlę, jie skaito šiuos žodžius kaip ženklą, kaip ypatingą ženklą, nes vieną kartą Marijos yra ištarta: „*Raudoniems saulėlydžiams begęstant, baltų rožių sidabrinės akys žiūri į mane pro langą...*“

Baltų rožių sidabrinės akys... Vienąkart ir amžinybėje jos yra atsivėrusios čia, šitoje erdvėje, būtent šitoje vietoje, kur tebėra Seno dvaro muziejaus galimybė.

Į daug ką žvelgė baltos rožės, bet tiktai viena iš tūkstančių žmonių, kurie gimsta po šituo dangumi, įspėjo šito žvilgsnio reikšmę. Gamta savo dvasią, savo dvasinę energiją parodo žydėjimu. Tai ypatinga dvasios energija, tai ypatinga metafizika, kuri sklaidžiasi, sklinda, veikia, apima mus, neša, kelia, kai rožės žiede iš tiesų yra išvystama tai, kas Sigito Gedos po daug metų po Šatrijos Raganos buvo pasakyta: „*Rožės šešėlių baltą galėtų gaubti sielos paslaptis*“.

Gamta iš tiesų yra tai, kas mumyse pažadina tai, kas jau nėra gamta. Gamta prakalbina mumyse tai, ko mes dažnai nežinome turintys savyje. Šatrijos Ragana buvo ne tik reginti, bet ir girdinti šį pasaulį, jo žydėjimą, ypač – rudenį, tą nuotaiką, kai viskas nyksta, miršta, kai iš tiesų visas pa-

Marijos Pečkauskaitės-Šatrijos Raganos laidotuvės. Židikai. 1930 m.

nimą ji čia patyrė visomis įprastomis jo formomis: kadieniniai rūpesčiai, darbas virtuvėje, prie gyvulių, svirne. „Viktutėje“ yra toks gražus įrašas: „turėjau daug darbo svirne su grūdais...“ Ir motyvacija: „gerai, laiko nė-